

**Resumo da unidade 9. Evolución demográfica e transformacións sociais: a sociedade de clases
(2ª avaliación, 3ª quincena)**

1. A POBOACIÓN

1.1. A evolución da poboación: natalidade e mortalidade

- Aumentou pero este crecemento foi menor ao doutros países europeos e paralelo a unhas taxas de mortalidade altas, máis propias do Antigo Réxime que do ciclo demográfico moderno: taxas de mortalidade e natalidade elevadas e crises de subsistencia periódicas que provocaban catástrofes demográficas. Non houbo en España «explosión demográfica» característica da Revolución Industrial pero a poboación case se duplicou ao longo do século.
- Este crecemento demográfico foi lento e desigual. As causas foron a permanencia dunhas taxas de natalidade altas (entre o 38 e o 34‰) e unha mortalidade en moderado descenso (entre un 33 e un 27‰)

1.2. Distribución sectorial e xeográfica

- A partir do século XVIII houbo un maior desenvolvemento económico nas rexións periféricas que no centro, o que fixo aumentar a porcentaxe de poboación española na zona costeira fronte ao interior. Durante o s. XIX esta tendencia non fixo máis que aumentar.
- A excepción a esta tendencia constitúea Madrid, único gran núcleo de concentración de poboación no interior.

1.3. Os movementos migratorios

1.3.1. As migracións interiores: o débil desenvolvemento das cidades españolas

- Ao tempo que se desenvolve a economía, España experimenta un crecente grao de urbanización. O proceso de concentración acelérase no primeiro terzo do s. XX, debido a unha grande emigración do campo á cidade —éxodo rural— que orixina un grave problema de vivenda e aumenta as malas condicións sanitarias da cidade, xa que o crecemento prodúcese sen normas urbanísticas
- A cidade absorbe a inmigración mediante un crecemento en altura dos edificios e a ocupación dos espazos baldeiros.

1.3.2. Principais realizacións urbanas:

Grandes Vías: a *gran vía* supuña unir a cidade histórica (cruzándoa) coa cidade do Ensanche, creando un novo centro de negocios nesa rúa e establecendo nela os edificios significativos (bancos, seguros, casinos, centros comerciais, etc.) Serán o eixo principal da cidade.

Ensanches: é un sistema de planeamento ideado para crear novos espazos urbanizados, como residencia das clases medias e altas. Para a construción dos ensanches houbo que derrubar as murallas que impedían a expansión da cidade. O plano de ensanche de Barcelona que serviu como modelo é o de Ildefonso Cerdá de 1860.

Saneamento: operacións de saneamento urbano público e privado, incluíndo limpeza de rúas, ventilación e evacuación de edificios, rede de sumidoiros, etc..

Os barrios obreiros, desde finais do s. XIX aparecen na periferia das cidades as *parcelacións de particulares* feitas por propietarios de fincas que edifican sen ningún control, sacando altos beneficios.

1.3.3. A emigración española

- Durante a segunda metade do século XIX o saldo migratorio foi negativo para España (máis emigrantes que inmigrantes) debido á mellora dos transportes e á desaparición das trabas legais. Os emigrantes eran maioritariamente varóns xoves — en idade productiva— procedentes de zonas rurais e con certo grao de alfabetización.

1.4. A poboación galega

1ª etapa: fins do s. XVIII-1847/60: crecemento. 2ª:1860-1900: débil crecemento.3ª: primeiro tercio do s. XX: lixeiro crecemento

O reparto da poboación foi moi desigual; concentrándose cada vez máis na periferia e nas cidades.

1.5. A emigración galega

A partir do século XIX a emigración alcanzou unha maior intensidade e o seu destino foi sobre todo exterior (América). Os destinos preferentes foron Cuba, Arxentina e Brasil.

2. TRANSFORMACIÓNS SOCIAIS: A SOCIEDADE DE CLASES

- Nobreza

- A nobreza perdeu os privilexios xurídicos co triunfo do liberalismo en España. Sen embargo, mantivo e, en moitos casos aínda aumentou, a súa riqueza económica pasando a formar parte da burguesía.

- En Galicia, a fidalguía rural mantívose como receptora de rendas forais das terras que quedaron fóra da desamortización.

- Clero

- A Igrexa sufriu un desmantelamento antes de conseguir unha nova situación de preponderancia social.

- Co Concordato de 1851 estableceuse unha Igrexa renovada na súa organización e que conservou unha sólida posición social aliándose coa burguesía moderada. A perda dos recursos fiscais levou ao Estado a facerse cargo do mantemento do culto e do clero.

- Burguesía

- O característico desta clase social foi o espírito de empresa ou negociante. Estaba formada polos latifundistas da burguesía agraria (os grandes terratenentes: antigos nobres e burguesía comercial compradora de terras desamortizadas) e homes de negocios, banqueiros, novos industriais e comerciantes importantes.

- Campesiñado

- Proletariado agrícola (xornaleiros e criados) cunha tendencia decrecente a causa da emigración.

- Pequenos labradores propietarios de parcelas minúsculas.

- Arrendatarios de *contratos enfiteúticos*

- Proletariado industrial

- O proletariado concentrouse nas zonas industriais. Barcelona foi o gran núcleo do obreirismo español, xunto con Bilbao e Asturias. Tiñan unhas condicións de vida moi duras, con míseros salarios e desigualdades segundo o sexo.

Movemento obreiro. Etapas:

A época isabelina: ludismo e asociacionismo

- Movemento ludita: os obreiros destruían as máquinas, consideradas como as culpables da perda do traballo e da explotación e miseria en que vivían

- A maior reivindicación foi o dereito de asociación. Durante o Bienio Progresista organizouse un primeiro movemento a nivel de todo o Estado: a «*Exposición presentada pola clase obreira ás Cortes Constituíntes*» que foi redactada por Pi i Margall e cuxa idea central era a petición do dereito de libre asociación para os obreiros e obreiras

O Sexenio: A I Internacional

- En 1868 decretouse a liberdade de asociación, creándose no ano seguinte os primeiros núcleos da Internacional en España. Estaban nela os socialistas e os anarquistas. O golpe de estado de Serrano decretou a disolución da 1ª Internacional

A Restauración: anarquistas e socialistas

- Durante a Restauración o anarquismo foi a ideoloxía dominante, sendo España o país do mundo con maior implantación anarquista. Os socialistas adheríronse á II Internacional, da que só formaron parte as asociacións marxistas
- A legalidade plena das asociacións obreiras conséguese coa **Lei de Asociacións de 1887**, pero sempre sometidos á represión cando as actividades reivindicativas dos obreiros atentan contra a «orde pública».
- O grupo socialista aproveitou a legalidade para fundar en 1886 o semanario *El Socialista* e o sindicato afín, a **UGT (Unión General de Trabajadores)** con implantación en Madrid, País Vasco e Asturias.
- O anarquismo, aproveitou tamén a apertura que supuña o Goberno Sagasta en 1881 para fundar a **Federación de Trabajadores de la Región Española (FTRE)**, con implantación en Cataluña e Andalucía.
- No século XX consolidáronse estas dúas tendencias maioritarias. En 1921, dunha escisión minoritaria do PSOE naceu o *Partido Comunista de España*, formado polos seguidores das teses bolxeviques e da III Internacional.
- O primeiro sindicato anarquista foi Solidariedade Obreira (1907); a **CNT** fundouse en 1910. Consideraron inevitable a acción revolucionaria como expresión da loita de clases.

O sindicalismo católico

A súa posición ante a miseria das clases populares dirixíase cara a caridade, rexeitando radicalmente a marxistas e socialistas. No sector agrario foi onde o sindicalismo católico logrou maior influencia, especialmente nas provincias do norte de Castela.

Conflictividade obreira nos inicios do século XX: A Folga Xeral de 1917

A unidade de acción de UGT e CNT permitiu a convocatoria da primeira folga xeral para 1916, a Folga Xeral Indefinida que se fixo en 1917. As reivindicacións da folga centraronse máis nos aspectos políticos que económicos, e tiña un carácter moderado nos seus fins: a convocatoria de Cortes Constituíntes.

- A subida de Maura ao poder coincidiu cun novo aumento da conflictividade que dexenerou nun *pistolero* —terrorismo— tanto por parte dos empresarios como dos propios sindicatos.

3. SITUACIÓN DA MULLER E MOVEMENTOS FEMINISTAS

- Os cambios desenvolvéronse con lentitude e foron froito dos cambios sociais e da loita das mulleres máis concienciadas en pro da igualdade.. A partir da Revolución Francesa, as mulleres comezaron publicamente a súa actividade política e reclamaron dereitos políticos e legais.
- Pero cando maior forza acadou o feminismo foi a partir da segunda metade do s. XIX, cubrindo dous campos de loita: por un lado, a acción política e a difusión das ideas, por outro, a loita polas melloras salariais e as condicións de traballo.

3.1. A revolución industrial e o traballo feminino

- Incorporación de mulleres e nenos a traballos que antes realizaban os homes, xa que se lles pagaba un salario inferior e se lles explotaba con maior facilidade. As mulleres foron maioritarias no sector téxtil catalán, e tamén na minería. Acceden ao traballo coa condición de man de obra barata e de carácter secundario.

3.2. As traballadoras e o movemento obreiro

- Non aceptaron os sindicatos reivindicacións, como a equiparación salarial ou o seguro de maternidade e non foron aceptadas destros deles, polo que moitas veces as mulleres formaron asociacións para resolver conflitos puntuais.
- Os traballadores viron ás mulleres como competidoras no eido laboral. No século XX

os anarquistas e socialistas controlan o sindicalismo feminino vinculado ao sector industrial, mentres os sindicatos católicos —con maior número de mulleres afiliadas— son dominantes na industria a domicilio.

3.3. Inicios e desenvolvemento da conciencia feminista

- O feminismo pioneiro en España non se centrou en reivindicacións políticas, como o dereito de sufraxio, senón que baseouse en demandas sociais como o dereito á educación ou ao traballo.
- A orixe do feminismo en España está vinculado ao labor dos krausistas en educación, e polo tanto da *Institución Libre de Enseñanza* (1876).

4. O AGRARISMO NA GALICIA CACIQUIL

Foi un movemento ideoloxicamente pouco definido, pero que contou cunha importante participación do campesiñado para resolver a grande conflitividade social. As reivindicacións máis importantes das organizacións agrarias foron a supresión do sistema foral e a procura de solucións ao minifundismo que facía pouco rendible o traballo da terra.

5. O PENSAMENTO E A EDUCACIÓN

5.1. O pensamento progresista: o krausismo e a Institución Libre de Enseñanza

Giner de los Ríos fundou escolas privadas cun currículo científico (Física, Xeoloxía, Zooloxía, etc.). a diferenza das escolas oficiais. Principio de coeducación e laicismo. Preocupados pola educación das mulleres burguesas.

5.2. O pensamento tradicionalista

Representado polos neocatólicos e Menéndez Pelayo: profundo catolicismo e defensa da volta ás tradicións como solución á rexeneración nacional.

5.3. A Xeración do 14

- Representada por Ortega y Gasset. Supuxo unha ruptura co sistema que se fixo desde a dedicación profesional á política (como no caso de Azaña ou de Negrín) e cun carácter colectivo —sendo maioritariamente republicanos—, fronte ao individualismo dos escritores do 98.
- Ortega foi o inspirador dunha das publicacións culturais máis importantes do período de entreguerras: a *Revista de Occidente*.

5. 4. A organización do sistema educativo

(Lei Pidal de 1845 e Lei Moyano de 1857 que regulou o ensino primario e a creación de escolas Normais para mestras)

- O ensino na Restauración

O conservadurismo da Restauración permitiu á Igrexa recuperar boa parte da súa influencia no terreo do ensino. Pero a comezos do século XX España seguía sendo un país de analfabetos.

- A educación da muller

- As posibilidades de acceso á educación para as mulleres case non variaron entre os s. XV e XIX. Houbo intentos xa desde a Ilustración de que as mulleres puideran estudar para saír da casa. Traballaron a prol delas Concepción Arenal e Emilia Pardo Bazán reclamando a educación feminina no século XIX
- Desde 1910 derrogouse o requisito previo de consultar á superioridade a posibilidade de que unha muller puidera matricularse na Universidade e accederon a ela.
- Tamén algunhas institución privadas e partidos políticos propugnaron cambios: A *Escuela Nueva*, fundada polos socialistas e os anarquistas coas súas *Escuelas Modernas* de Ferrer y Guardia.